NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-6]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

09.00.00-FALSAFA
journal.namdu.uz
PHILOSOPHICAL

SUN'IY INTELLEKT DAVRIDA RAQAMLI GUMANIZM VA «KLIPLI FIKRLASH» MUAMMOSI

Xusanov Jamoliddin
Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi
Orcid: 0009-0007-6646-2880
Ilmiy rahbar: G'affarova Gulchehra
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, fals.f.d., prof.
E-mail: g.gafforova@cspu.uz
Orcid: https://orcid.org/0000-0003-4663-8571

Annotatsiya. *Maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi sharoitida «raqamli gumanizm» konsepsiyasini saqlab qolish va «klipli fikrlash» muammosi tahlil qilingan. Raqamli muhitda inson diqqatining fragmentatsiyalashuvi, axborot xurujlari va tizimli manipulyatsiyalarning shaxs ma'naviy-ruhiy olamiga, uning milliy o'zligi va qadriyatlariga salbiy ta'siri ochib berilgan. Tadqiqotda virtual makonda inson omilini ustuvor bilish, talaba-yoshlarda axborotga nisbatan mafkuraviy immunitetni shakllantirish hamda zamonaviy ta'lim muhitida raqamli inqirozga qarshi turish omillari ilmiy asoslangan.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, raqamli gumanizm, klipli fikrlash, axborot manipulyatsiyasi, ma'naviy-ruhiy oqibatlar, virtual muhit, inson kapitali, ma'naviy immunitet.*

ЦИФРОВОЙ ГУМАНИЗМ И ПРОБЛЕМА «КЛИПОВОГО МЫШЛЕНИЯ» В ЭПОХУ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Аннотация. *В статье анализируется концепция «цифрового гуманизма» и проблема «клипового мышления» в условиях стремительного развития технологий искусственного интеллекта. Раскрывается негативное влияние фрагментации внимания в цифровой среде, информационных манипуляций на духовно-психологический мир личности, её национальную идентичность и ценности. В исследовании научно обоснованы подходы к приоритету человеческого фактора в виртуальном пространстве, формированию духовного иммунитета студенческой молодёжи к деструктивной информации, а также факторы противодействия цифровому кризису в современной образовательной среде.*

Ключевые слова: *искусственный интеллект, цифровой гуманизм, клиповое мышление, информационная манипуляция, духовно-психологические последствия, виртуальная среда, человеческий капитал, духовный иммунитет.*

DIGITAL HUMANISM AND THE PROBLEM OF "CLIP THINKING" IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Abstract. *The article analyzes the concept of "digital humanism" and the problem of "clip thinking" amid the rapid development of artificial intelligence technologies. It reveals the negative impact of attention fragmentation in the digital environment and information manipulations on the spiritual, moral, and psychological dimension of a person, as well as their national identity and values. The study provides a scientific basis for prioritizing the human factor in the virtual space, fostering ideological immunity against information threats among students, and identifying key factors to counteract the digital crisis within the modern educational environment.*

Keywords: *artificial intelligence, digital humanism, clip thinking, information manipulation, spiritual and psychological consequences, virtual environment, human capital, spiritual immunity.*

Kirish

XXI asrning birinchi choragi insoniyat sivilizatsiyasini sun'iy intellekt (SI) va katta hajmdagi ma'lumotlar (Big Data) boshqaradigan mutlaqo yangi raqamli voqelikka olib kirdi. Bugungi kunda SI nafaqat ishlab chiqarish va texnologik jarayonlarni, balki insonning dunyoqarashi, fikrlash tarzi va ma'naviy-ruhiy olamini ham transformatsiya qilmoqda. Ushbu jarayonda ijtimoiy-falsafiy va pedagogik fanlar orasida «raqamli gumanizm» konsepsiyasi markaziy o'ringa chiqdi. Raqamli gumanizm — texnologiyalar qanchalik rivojlanmasin, inson, uning qadr-qimmati, axloqiy fazilatlari va ma'naviy olami tizim markazida qolishi kerakligini ilgari suruvchi yondashuvdir.

Berilgan global tendensiyaning salbiy oqibatlaridan biri — virtual muhitning inson kognitiv (bilish) faoliyatiga ta'siri natijasida yuzaga kelayotgan «klipli fikrlash» (clip thinking) fenomenidir. Klipli fikrlash — axborotni yaxlit va tizimli emas, balki qisqa, tarqoq va fragmentar shaklda qabul qilish xususiyatidir. Bugungi yoshlar kuniga o'rtacha 6-8 soat davomida SI algoritmlari tomonidan saralangan qisqa videolar, lentalar va xabarlar oqimida yashamoqda. Natijada, maqsadli axborot manipulyatsiyasi shaxsning ma'naviy immunitetini yemirib, uni manipulyatsiya qilguvchi kuchlar uchun oson nishonga aylantirmoqda.

Ushbu tadqiqotning maqsadi SI muhitida «klipli fikrlash» va axborot manipulyatsiyasining talaba-yoshlar ma'naviy-ruhiy olamiga ko'rsatayotgan ta'sirini tizimli tahlil qilish va raqamli gumanizm tamoyillari asosida inson kapitalini asrash mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi

Sun'iy intellekt (SI) muhitida inson ongi va ma'naviy olamining transformatsiyasi bugungi kunda falsafa, sotsiologiya va raqamli pedagogika fanlarining tutashgan nuqtasidagi eng dolzarb muammolardan biridir. Jumladan, raqamli makonda shaxs omilini birinchi o'ringa qo'yish va raqamli inqirozga qarshi turish konsepsiyasi xalqaro ilmiy doiralarda «raqamli gumanizm» (digital humanism) atamasi ostida M. Vertuvech va E. Li tomonidan keng tadqiq yetilmoqda.[20] Ular o'z ishlarida texnologiyalar inson ustidan nazorat o'rnatmasligi, aksincha, axloqiy qadriyatlarga xizmat qilishi lozimligini falsafiy jihatdan asoslab berganlar.

Virtual muhitning inson kognitiv faoliyatiga ta'siri va «klipli fikrlash» (clip thinking) fenomeni ilk bor xorij tadqiqotchilari E. Toffler va M. Maklyuen tomonidan axborot oqimining tezlashishi kontekstida bashorat qilingan bo'lsa, zamonaviy raqamli voqelikda bu muammo K.Frishman tomonidan tizimli tahlil etilgan.[18] Olim raqamli kontentning fragmentarligi inson diqqatini bo'lishi va chuqur fikrlash qobiliyatini susaytirishini ta'kidlaydi. Rossiyalik tadqiqotchi K.G.Frumkin «klipli fikrlash»ning psixologik va ta'lim jarayonidagi deformatsiyalarini o'rganib, yoshlarning global matnlarni qabul qila olmaslik muammosini tahlil qilgan bo'lsa [15], F.I. Girenok ushbu fenomenni inson ongining raqamli muhit ta'siridagi yangi antropologik holati sifatida falsafiy jihatdan tadqiq etgan [14].

Mahalliy ilmiy makonda SI, raqamli transformatsiya, kibermakon va inson kapitalining ma'naviy-ruhiy omillarini tadqiq etish mutlaqo yangi bosqichga chiqdi. Xususan, raqamli jamiyat sharoitida ijtimoiy munosabatlarning kibermakondagi falsafiy-antropologik transformatsiyasi O.T. Berkinov tomonidan atroflicha o'rganilgan bo'lib, virtual muhitning inson ongiga ta'sir mexanizmlari ochib berilgan [2]. Raqamli reallikning ijtimoiy va institutsional asoslari, xususan, ushbu transformatsiyalar davrida fuqarolik jamiyatining shakllanishi muammolari S.N.Berdiqulovning monografik tadqiqotlarida o'z aksini topgan [1]. Shu bilan birga, virtual makonda shaxs kamoloti va qadriyatlar tizimini tahlil qilishda B.M.Qandovning ilmiy ishlari muhim ahamiyatga ega bo'lib, unda vatanparvarlik g'oyasi va milliy o'zlik jamiyatning eng oliy ma'naviy qalqoni sifatida asoslab berilgan [11].

Zamonaviy raqamli muhitda shaxs fikrlashi, raqamlashgan jamiyatning intallektual madaniyati hamda yoshlar ongining griflashuvi (gibridligi) fenomeni G.G. G'affarovaning ilmiy izlanishlarida tizimli va komparativistik jihatdan tadqiq etilgan.[10; 4; 5] Muallif o'z ishlarida raqamli muhit va SI texnologiyalarining inson kognitiv olamiga ko'rsatayotgan ta'sirini raqamli jamiyatning muvozanat paradigmasi (balansi) va ma'naviy hayotning o'zaro aloqadorligi kontekstida ochib beradi.[13]

Axborot manipulyatsiyasi, globallashuv va raqamli muhit ta'sirida yoshlar submadaniyati fenomeni, ularning mafkuraviy-kognitiv olami hamda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarining transformatsiyasi G.G. G'affarova va O.T.Eshpo'latovlarning hamkorlikdagi tadqiqotlarida ijtimoiy-falsafiy jihatdan chuqur tahlil qilingan.[3; 6] Mazkur olimlar tomonidan raqamli inqiroz sharoitida yoshlar ongidagi deformatsiyalarga qarshi turishda axloqiy tarbiya tizimi va oila institutining o'rni pedagogik-falsafiy mexanizmlar vositasida asoslab berilgan. [7] Shuningdek, SI va raqamli texnologiyalar davrida inson kapitalining sifat ko'rsatkichlarini oshirishda «4K» ko'nikmalaridan biri bo'lgan ijodkorlik va yangi fikrlash modellarining zarurligi G.G. G'affarova va G. Jalolovalar tomonidan ilmiy asoslangan.[9]

Xorijiy ilmiy davriy nashrlarda ham mahalliy olimlarning raqamli jamiyatda yoshlar dunyoqarashi va ongining transformatsiyasiga oid konseptual xulosalari keng yoritilgan bo'lib, unda virtual manipulyatsiya sharoitida inson omilini va sog'lom kognitiv rivojlanishni ta'minlash masalalari ilgari surilgan. [6; 12]

Biroq, SI algoritmlarining bevosita «klipli fikrlash»ni rag'batlantirishi va buning natijasida yuzaga keladigan axborot manipulyatsiyasining ma'naviy-ruhiy deformatsiyalari yaxlit tizim sifatida hali yetarlicha tadqiq etilmagan.

Tadqiqot jarayonida muammoni har tomonlama o'rganish maqsadida tizimlilik, qiyosiy-falsafiy tahlil, mantiqiylik va pedagogik kuzatuv metodlaridan foydalanildi.

Nazariy bosqichda zamonaviy ta'lim konsepsiyalari, jumladan, Blum taksonomiyasining yuqori bosqichlari (sintez va baholash) hamda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim modellari asos qilib olindi. Talaba-yoshlarning raqamli muhitga moslashuvi va ularda axborotni saralash ko'nikmalarini baholashda zamonaviy «4K» modeli (tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, kommunikatsiya va kooperatsiya) metodologik indikator sifatida qo'llanildi.

Shuningdek, 2026 yilning bahorgi semestri davomida universitet talabalari o‘rtasida virtual muhit va axborot manipulyatsiyasiga bo‘lgan munosabatni aniqlash maqsadida anonim so‘rovnoma o‘tkazildi. So‘rovnomada oliy ta’lim muassasalarining ijtimoiy-gumanitar yo‘nalishida tahsil olayotgan 250 nafar talaba ishtirok etdi. So‘rovnoma savollari talabalarning kunlik raqamli kontentni iste’mol qilish hajmi, uzun matnlarni o‘qish qobiliyati va feyk (yolg‘on) xabarlarni ajrata olish darajasini baholashga qaratildi.

Tadqiqot natijalari

O‘tkazilgan so‘rovnoma va empirik tadqiqot natijalari talaba-yoshlarning kognitiv faoliyatida jiddiy o‘zgarishlar yuz berayotganini ko‘rsatdi. Olingan ma’lumotlar quyidagi jadvalda umumlashtirilgan:

Talaba-yoshlarning raqamli muhitdagi kognitiv va ma’naviy-ruhiy holati ko‘rsatkichlari

Tadqiqot mezonlari	Yuqori daraja (%)	O‘rta daraja (%)	Past daraja (%)
Uzun akademik matnlarni (10 betdan ko‘p) diqqatni jamlab o‘qish qobiliyati	12%	38%	50%
SI va ijtimoiy tarmoqlardagi axborot manipulyatsiyasini (feyklarni) aniqlash	18%	45%	37%
Empatiya (o‘zgalar dardini his qilish) va ichki ma’naviy barqarorlik	25%	53%	22%
Qisqa va vizual kontentga (klipli kontent) bo‘lgan ehtiyoj	72%	20%	8%

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, respondentlarning 72 foizida qisqa va tezkor vizual axborotga bo‘lgan ehtiyoj juda yuqori. Aksincha, talabalarning yarmi (50%) uzun ilmiy va badiiy matnlarni yaxlit qabul qilishda qiyinchilikka duch kelmoqda. Bu esa «klipli fikrlash» shakllanib bo‘lganligining bevosita isbotidir. Eng xavotirli jihati, SI tomonidan algoritmlashtirilgan axborot manipulyatsiyasiga nisbatan talabalarning faqat 18 foizidagina kuchli mafkuraviy-ma’naviy immunitet mavjudligi aniqlandi.

Muhokama

Olingan natijalar «klipli fikrlash» shunchaki zamonaviy yoshlarning o‘ziga xos xususiyati emas, balki inson kapitali rivojlanishiga tahdid soluvchi jiddiy muammo ekanligini tasdiqlaydi.

Klipli fikrlash sharoitida inson dunyoni yaxlit konseptual zanjir sifatida emas, balki bir-biriga bog‘liq bo‘lmagan, tez almashinuvchi qisqa xabarlar va obrazlar sifatida qabul qiladi. Bu fenomenni ilk bor tizimli tahlil qilgan faylasuf F.Girenok shunday yozadi: «klipli fikrlash — bu insonning tushuncha va so‘zlar yordamida tizimli mulohaza yuritishdan voz kechib, tayyor vizual obrazlar va ekrandagi syujetlar ketma-ketligiga bo‘ysunishidir. Bu yerda ichki mantiq o‘rnini his-tuyg‘ular reaksiyasi egallaydi».[14] Darhaqiqat, klipli fikrlash — bu insonning dunyoni yaxlit konseptual tizim sifatida emas, balki bir-biriga bog‘liq bo‘lmagan, tez almashinuvchi vizual fragmentlar, qisqa xabarlar va obrazlar to‘plami sifatida qabul qilishidir.

Aytish kerakki, «klipli fikrlash» (clip thinking) tushunchasi zamonaviy falsafiy diskursda shunchaki diqqatning tarqoqligi emas, balki axborot asri insoniga xos bo‘lgan yangi bilish (epistemologik) modeli sifatida qaraladi. F. Girenokning ushbu konsepsiyasi SI muhitida «ichki nutq» va refleksiyaning zaiflashishini juda aniq ko‘rsatib beradi. Bizningcha, SI generativ tizimlari (masalan, ChatGPT yoki qisqa video tavsiya algoritmlari) insonga tayyor mazmun va xulosalarni taqdim etishi natijasida shaxsda «gnoseologik dangasalik» (bilishga bo‘lgan ishtiyoqning so‘nishi) paydo bo‘lmoqda. Inson fikrlash azobidan qochadi, bu esa ma’naviy kamolot poydevori bo‘lmish mustaqil tafakkurning inqiroziga olib keladi.

Ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni (vijdon, iymon, andisha, uyat) anglash va ichki dunyoda shakllantirish uzoq vaqt davomida diqqatni jamlashni va sukunatni talab qiladi. Ammo SI muhiti diqqatni tizimli ravishda parchalaydi. Raqamli faylasuf va neyro-kognitiv tadqiqotchi N. Karr ushbu xavfni quyidagicha ifodalaydi: «SI algoritmlari bizning diqqatimizni ushlab turish orqali pul ishlaydi. Natijada, internet bizning chuqur va diqqatni jamlab fikrlash qobiliyatimizni yemirib, bizni faqat yuzaki axborot iste’molchilariga aylantirmoqda. Miya uzoq matn va chuqur mazmunni qabul qilolmay qoladi». [17]

N. Karrning fikrini falsafiy antropologiya nuqtai nazaridan rivojlantirib, aytish mumkinki, diqqatning bo‘linishi insonni o‘z ichki «Men»idan uzib qo‘yadi. Klipli fikrlaydigan inson tinimsiz axborot oqimi ichida yashagani sababli, o‘z xatti-harakatlariga axloqiy va vijdoniy baho berish (samo-refleksiya) imkoniyatidan mahrum bo‘ladi. Ma’naviy teranlik o‘rnini yuzaki raqamli emotsiyalar egallaydi.

Klipli fikrlash inson ruhiyatida qisqa muddatli va tez o‘zgaruvchan ta’sirlarni paydo qilgani bois, unda uzoq muddatli va barqaror ruhiy kechinmalar rivojlanmay qoladi. Zamonaviy nemis faylasufi Byon-Chxol Xan raqamli insonning ichki fojiasini shunday tasvirlaydi: «raqamli kommunikatsiya tezligi insonning ichki sukunatini va boshqalarga

bo‘lgan haqiqiy hamdardlik (empatiya) tuyg‘usini tortib oldi. Axborotning haddan tashqari ko‘pligi va klipli format ruhiy charchoqni (burnout), hissiy sovuqlikni va ommaviy depressiyani keltirib chiqarmoqda».[19]

Byon-Chxol Xanning ushbu tashxisi juda salmoqlidir. SI muhitida inson kuniga yuzlab fojiali, kulgili yoki dahshatli «klip» (qisqa video va xabarlar)larni ko‘radi va bir necha soniya ichida ularga munosabatini o‘zgartiradi. Bunday «kognitiv kaleydoskop» inson ruhiyatini hissizlantiradi. Boshqalarning dardiga hamdard bo‘lish, shafqat qilish kabi sharqona va umuminsoniy ma’naviy fazilatlar virtual dunyodagi yengil «layk» yoki «kommentariy» darajasiga tushib, qadrsizlanadi.

Klipli fikrlaydigan shaxs uchun tarixiy xotira, milliy an’analar va ajdodlar qoldirgan ma’naviy meros kabi barqaror va chuqur tushunchalar o‘z jozibasini yo‘qotadi. Zigmunt Bauman o‘zining «Suyuq hayot» konsepsiyasida buni shunday asoslaydi: «zamonaviy suyuq jamiyatda hech qanday qadriyat yoki madaniy shakl o‘z qiyofasini uzoq saqlay olmaydi. Klipli tafakkur insonni mas’uliyatli va uzoq muddatli qadriyatlardan qochishga, faqat tez iste’mol qilinadigan raqamli mazmunga bog‘lanib qolishga o‘rgatadi».[16] Ushbu qarash milliy ma’naviy makonimiz uchun eng katta xavflardan birini ochib beradi. Raqamli muhitda milliy madaniyat va qadriyatlar SI algoritmlari tomonidan taqdim etilayotgan jozibador, ko‘ngilochar va yuzaki kontentlar fonida «zerikarli» bo‘lib tuyula boshlaydi. Yoshlar ongi global raqamli madaniyat tomonidan osongina yutib yuboriladi va milliy o‘zlikni anglash inqirozi (deidentifikatsiya) boshlanadi.

Klipli fikrlash sharoitida inson chuqur mushohada yuritish, voqea-hodisalar o‘rtasidagi sabab-oqibat aloqalarini zanjirli tahlil qilish qobiliyatini yo‘qotadi. Bu esa axborot manipulyatsiyasini amalga oshiruvchi markazlar uchun tayyor zamin yaratadi.

SI muhitida manipulyatsiya yangi darajaga chiqdi: neyrotarmoqlar insonning psixologik portretini daqiqalar ichida aniqlab, uning his-tuyg‘ulari, qo‘rquvlari va istaklariga mos ravishda kontent uzatadi. Buning ma’naviy-ruhiy oqibatlari quyidagilarda namoyon bo‘lmoqda:

Ma’naviy nigilizmning kuchayishi: Milliy qadriyatlar, tarixiy meros va axloqiy normalar virtual dunyoning tezkor va yengil-yelpi jozibasi ostida qadrsizlanadi.

Empatiyaning kamayishi: Klipli axborot oqimida fojialar ham, quvonchlar ham soniyalar ichida almashadi. Bu inson ruhiyatini hissizlantiradi va virtual sovuqqonlikni keltirib chiqaradi.

Mustaqil qaror qabul qilishning cheklanishi: Shaxs o‘z fikriga ega deb o‘ylaydi, aslida esa uning qarorlari SI algoritmlari tomonidan oldindan dasturlashtirilgan bo‘ladi.

Bunga yechim sifatida ta’lim tizimiga raqamli gumanizm tamoyillarini va Blum taksonomiyasining yuqori bosqichlarini (sintez, baholash, yaratish) chuqur integratsiya qilish zarur. Talabalarda tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, kommunikatsiya va kooperatsiya («4K» ko‘nikmalari) tizimli rivojlantirilishi kerak. Axborot iste’moli madaniyati — «raqamli gigiyena» tushunchasi ta’lim standartlari darajasiga ko‘tarilishi shart.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, sun’iy intellekt davrida inson o‘zining yetakchilik mavqeini saqlab qolishi faqat raqamli gumanizm g‘oyalarini rivojlantirish bilan uzviy bog‘liq. «Klipli fikrlash» va axborot xurujlari sharoitida yoshlarning ma’naviy-ruhiy barqarorligini ta’minlash uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

Oliy ta’lim tizimida talabalarning mustaqil ishlarini SIdan tayyor javob olishga emas, balki muammoli va loyihaviy fikrlashga (STEAM modellari asosida) yo‘naltirish.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni raqamli formatga muvaffaqiyatli ko‘chirish, virtual makonda boy tarixiy-ma’naviy merosimizni targ‘ib qiluvchi sifatli va tizimli milliy kontent hajmini keskin oshirish.

Talaba-yoshlarda axborot xurujlari va manipulyatsiyalarini dekonstruksiya qila oladigan doimiy «ma’naviy immunitet» va mediasavodxonlik matritsasini shakllantirish.

Texnologiyalar insonga xizmat qilishi kerak, inson texnologiyalarning quliga yoki algoritmlar boshqaradigan jonsiz kapitalga aylanmasligi lozim. Raqamli asrda milliy o‘zlik va yuksak ma’naviyat insoniyatni asrab qoluvchi yagona qalqondir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Berdikulov, S.N. (2025). O‘zbekistonda fuqarolik jamiyatining shakllanishi va rivojlanishi. Monografiya. – Toshkent: “Dimal” nashriyoti, – 96 b.

2. Berkinov, O.T. (2025). Ijtimoiy munosabatlarning kibermakondagi transformatsiyasi // Tafakkur ziyosi. – № 3. – B. 138–143.

3. Eshpo‘latov, O.T.; G'affarova, G.G'. (2025). Yoshlar submadaniyati fenomeni: falsafiy tahlil // NamDU Ilmiy Axborotnomasi. – 9-son. – B. 328–331.

4. G‘affarova, G. (2023). Raqamli jamiyatda yoshlar ongidagi transformatsiyalar: falsafiy tahlil // NamDU ilmiy axborotnomasi. – 2-son. – B. 128-133.

5. G‘affarova, G. (2023). Raqamli jamiyatning intellektual madaniyati: falsafiy tahlil // FarDU ilmiy xabarlar. – 4-son. – B. 9-12.

6. G‘affarova, G.G‘. (2025). Zamonaviy yoshlarning ma’naviy-axloqiy qadriyatlarining o‘zgarishi: falsafiy tahlil // Zamonaviy ta’lim sharoitida ma’naviy-axloqiy tarbiya: xalqaro tajriba va innovatsion yondashuvlar: xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Toshkent, – B. 43-48.

7. G‘affarova, G.G‘.; Eshpo‘latov, O.T. (2025). Zamonaviy yoshlarning ma’naviy-axloqiy qadriyatlar shakllanishida oilaning o‘rni va ahamiyati // Zamonaviy ta’lim sharoitida ma’naviy-axloqiy tarbiya: xalqaro tajriba va innovatsion yondashuvlar: xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami. – Toshkent: Nizomiy nomidagi O‘zMPU, – B. 377–380.

8. Gaffarova, G. (2023). Transformations of youth consciousness in a digital society. // ISJ Theoretical & Applied Science. – USA: Philadelphia, – Volume 02, Issue 118. – PP. 1-5.

9. G'affarova, G.; Жалалова, Г. (2023). Inson kapitalini rivojlantirish davrida kreativlik zarurati // Namangan Davlat Universiteti Ilmiy axborotnomasi. – № 3. – B. 207-212.

10. G'affarova, G.G'. (2026). Raqamlashgan jamiyatning gibridligi: kompratividstik tahlil // NamDU Ilmiy axborotnomasi. – № 1. – B. 273-280.

11. Qandov, B.M. (2023). Vatanparvarlikni jamiyatning ma’naviy qadriyati sifatida tahlil qilishning ijtimoiy-falsafiy asoslari. – Toshkent: “IIM ziyo zakovat”, – 170 b.

12. Гаффарова, Г. (2023). Молодежного сознания в цифровом обществе // Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture. – Volume 4, Issue 2. – C. 13-17.

13. Гаффарова, Г.Г. (2026). Парадигма равновесия цифрового общества и духовной жизни // Диалог (Политика, право, экономика). – № 2 (24). – C. 155-158.

14. Гиренок, Ф.И. (2016). Клиповое мышление. – Москва: Академический проект, – 135 с.

15. Фрумкин, К.Г. (2010). Клиповое мышление и судьба линейного текста. // Топос: литературно-философский журнал. – № 9. – C. 52-61.

16. Bauman, Z. (2005). Liquid Life. – Cambridge: Polity Press, – P. 168.

17. Carr, N. (2010). The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains. – New York: W. W. Norton & Company, – P. 280.

18. Frishman, K. (2024). Cognitive transformations in the digital era: The phenomenon of clip thinking. // Journal of Digital Culture and Behavioral Sciences. Vol. 12, No. 2. – P. 115-128.

19. Han, Byung-Chul. (2017). Psychopolitics: Neoliberalism and New Technologies of Power. – London: Verso, – P. 120.

20. Werthner, H.; Prem, E.; Lee, E.A. (2022). Perspectives on Digital Humanism. – Vienna: Springer Open, – 345 p.